

*From Antiquity to Nowadays
От древността до днес*

ДОГОВОРЪТ, СКЛЮЧЕН МЕЖДУ ФИЛИП V И ХАНИБААЛ ОТ 215 Г.ПР.ХР. В ХОДА НА ВТОРАТА ПУНИЧЕСКА ВОЙНА (218 – 201 Г. ПР. ХР.)

Николай Христов

Национален военноисторически музей

Резюме. Римската република и Картаген оспорват контрола над Западното Средиземноморие в три дълги и изтощителни войни. По време на Втората пуническа война картагенският военачалник Ханибаал нахлул с войските си на Апенинския полуостров и заплашвал съществуването на Римската република. Тази война привлякла вниманието на целия античен свят. Македонският цар Филип V решил да се включи във войната на страната на Картаген. Изпратил пратеници при Ханибаал за сключването на съюз за общи действия срещу Рим. Само едно щастливо за римляните обстоятелство провалило тези намерения и може би спасило от унищожение Римската република.

Keywords: Roman Republic, Punic Wars, Philip V of Macedon, Hannibal

В исторически план, едно от големите съперничества за контрол и надмощие в Западното Средиземноморие е между Римската република и Картаген. Двете страни водят помежду си три тежки войни, които, в крайна сметка, довеждат до заличаването на загубилата държава от картата на света. Сблъсъкът между тях е неизбежен и продължителен, вековното съперничество е спечелено от римските легиони. В настоящата разработка ще се обърне внимание на един момент от грандиозния сблъсък между Рим и Картаген. Колосалният военен конфликт привлякъл вниманието на много градове и държави в Средиземноморието, между които и на македонския владетел Филип. Внимание ще бъде обърнато на неговия опит да се намеси в събитията по време на Втората пуническа война. Какви са били неговите мотиви за намеса? Защо изпраща пратеничество при картагенския военачалник Ханибаал¹⁾? Какво са се договорили и как случайността е осуетила възможността една наистина мощна коалиция да предприеме офанзивни действия на Апенинския полуостров, срещу Рим. Можело ли е това съглашение да промени хода на историята? Било ли е възможно Рим да бъде победен? Дали изходът от Втората пуническа война би бил друг?

Рим и Картаген до началото на Втората пуническа война

След края на Първата пуническа война, завършила през 241 г. пр. Хр., Рим излязъл победител и наложил своите условия над Картаген. Въпреки победата си римляните добре знаели, че съпротивителните сили на Картаген далеч не са изчерпани напълно. От своя страна, картагенците били вплетени в тежка война с част от своите наемни войски непосредствено след края на първата част от трилогията с Римската република. Римляните се възползвали и сложили ръка и на останалите два големи острова западно от Апенинския полуостров. Корсика и Сардиния били включени в състава на Републиката. Картаген, който контролирал части от крайбрежията на тези острови, бил принуден да приеме и тази загуба. След като окончателно спечелил войната срещу наемниците, Хамилкар Барка заминал за Иберийския полуостров, където след много битки успял да разшири значително картагенските владения. Там той подготвял сериозна армия, с която един ден да победи Рим. От своя страна, римляните също не бездействали в двете десетилетия между първата и втората част от сблъсъка си с Картаген. Те разширили държавата си в северна посока, като сложили трудно ръка над Цизалпийска Галия. Провели и първата Илирийска война, като показали амбициите си и към Балканския полуостров. След смъртта на Хамилкар делата на Иберийския полуостров били поети от зет му Хаздрубал, а след неговата смърт – от първородния син на Хамилкар, Ханибаал. Испанската армия била готова за нова война. Била необходима само искрата, която да разпали с нова сила войната между старите врагове. Повод за Втората пуническа война била обсадата от Ханибаал на град Сагунт, намиращ се на юг от р. Ебро. Гледайки с безпокойство на събитията в Иберия, римляните сключили договор с картагенците за сферите на интереси на двете държави. Именно р. Ебро била демаркационната линия, като по нея Сагунт влизал с картагенската сфера. Когато бил обсаден, градът поискал помощ от Рим. Римляните настояли Ханибаал да остави града, той не го направил, обсадил го и след осем месеца го превзел. Светът бил готов да стане свидетел на втората част от римо-картагенското военно противопоставяне.

Първите години на Филип V

Филип V заел македонския престол в 221 г. пр. Хр., заменяйки Антигон III Дозон (229 – 221 г. пр. Хр.) (Hammond, 2008: 369). За краткото си управление Антигон успял да стабилизира Македония (Walbank, 2008: 473). Към момента на получаване на властта Филип бил едва седемнадесетгодишен и почти веднага му се наложило да продължи да воюва със стария враг на Македония – Етолийския съюз, и свързаните с него Спарта и Елида. През следващата година навършил пълнолетие и започнал да управлява самостоятелно (Hammond, 2008: 371). Първостепенната заплаха за Македонското царство идвала от дарданците, които владеели земите на север от Македония. Още през лятото на 220 г. пр. Хр. Филип постигнал успех срещу тях (Hammond, 2008: 371). Тази

победа не отстранявала изцяло заплахата от север и затова през цялата зима 220/219 г. пр. Хр. Филип тренирал войската си (Hammond, 2008: 374). По този начин той увеличил защитата на северните си граници. През следващата година, в хода на втората си война в Илирия 219 – 218 г. пр. Хр., римляните превзели Фарос. Деметрий, който управлявал града, бил принуден да бяга и се озовал в двора на македонския цар Филип (Hammond, 2008: 376). Именно Деметрий ще изиграе основна роля за опита на Филип да установи съюзни отношения с картагенеца Ханибаал няколко години по-късно. След като успял успешно да елиминира заплахата от дарданците, дошло време Филип да отстрани окончателно заплахата от север, като победи и пеонците. През 217 г. пр. Хр. македонският цар провел изключително успешна кампания срещу пеонците, навлизайки дълбоко в земите им (Walbank, 1940: 63). Филип V дори успял да превземе Билазора – град с голямо значение, защото контролирал прохода, свързващ Пеония и Дардания (Hammond, 2008: 385). След като го превзел, оставил там македонски гарнизон, по този начин осигурил северните си граници и можел да се съсредоточи срещу Етолийския съюз (Walbank, 1940: 63).

Началото на Втората пуническа война

Започналата през предходната година Втора пуническа война се развивала бързо и динамично. Ханибаал вече бил победил римските войски при Тицин и Требия (Mommsen, 1999: 208). При Требия Ханибаал победил Сципион, който накрая щял да спечели войната за Рим (Nepos XXIII, 4). Победите не главозамаляли картагенския военачалник. Той демонстративно пуснал италийските пленници, като заявил, че воюва само срещу Рим (Hoyos, 2003: 114). Това бил много умел пропаганден ход, но той не донесъл очакваните от Ханибаал резултати. През лятото на 217 г. пр. Хр. по времето, когато Филип се готвел да атакува Етолийския съюз, Ханибаал разгромил римляните при Тразименското езеро (Polyb. V, 101). Тази победа (Nepos XXIII, 4) привлякла вниманието на целия античен свят (Karablov, 1984: 181). Картагенската армия нанесла голямо поражение на римските легиони (MacDonald, 2015: 217). Огромна част от армията на Римската република останала завинаги на бойното поле (Mommsen, 1999: 213). След победата си Ханибаал не потеглил към Рим (Karablov, 1984: 150). Картагенският главнокомандващ преценил, че не е в състояние да атакува добре укрепения Рим. Освен това картагенците нямали голям опит в обсадното изкуство и това също повлияло на решението на Ханибаал да продължи на юг. Въпреки че това поражение на римляните било по-сериозно от предишните (Livy XIII, 62), не било достатъчно, за да разкъса римо-италийския съюз. Именно унищожаването на Римо-италийската конфедерация било главната цел на Ханибаал, която трябвало да му разчисти пътя към окончателната победа във войната (Karablov, 1984: 151).

Мирът от Навпакт

Към лятото на 217 г. пр. Хр. Филип бил на път да излезе победител във войната срещу Етолийския съюз. Точно тогава дошло съобщението, че римляните са изгубили голямо сражение от картагенците (Hoyos, 2003: 115) и сега те владеели цялата открита земя (Polyb. V, 101). Филип го показал на един от най-доверените си хора – Деметрий от Фарос, и му казал да го пази в строга тайна (Polyb. V, 101). Използвайки съобщението като претекст, Деметрий започнал да съветва Филип незабавно да прекрати войната си с Етолийския съюз (Hammond, 2008: 387), за да използва момента и да си възвърне Илирия, а след това да атакува и Апенинския полуостров (Polyb. V, 101). Тук трябва да се отбележат и причините, поради които Деметрий таял омраза към римляните. Те го били победили неотдавна и той бил принуден да бяга при Филип. Освен това самият Деметрий бил болезнено амбициозна личност. Той разчитал с помощта на Филип да си върне Фарос и околните му територии и да ги управлява (Walbank, 1940: 65). Затова не е никак чудно, предвид благоприятната обстановка, породена от картагенските успехи, Деметрий да опита да въвлече Филип във война с Рим. Моментът бил много добър, замесени във войната с Ханибаал, римляните не били в състояние да поддържат военен контингент и в Илирия, така че не се очаквала сериозна съпротива от тяхна страна. Не било трудно за опитен политически интригант като Деметрий да подкладе амбициите на младия македонски цар (Karablov, 1984: 182). Освен това при Филип се явили пратеници от Хиос, Родос и Бизантион, които желали прекратяване на военните действия (Hammond, 2008: 387).

През август 217 г. пр. Хр. в Навпакт бил сключен мир между македонския цар Филип и Етолийския съюз (Hammond, 2008: 388). Паметна реч държал Агелай от Навпакт (Polyb. V, 104), който отбелязал, че който и да победи в римо-картагенския сблъсък, рано или късно ще обърне поглед на изток към Балканския полуостров (Karablov, 1984: 182). Затова е добре Македония и гръцките градове да не са прекалено отслабени, за да имат възможност да защитят независимостта си (Walbank, 1940: 66). Прогнозата на Агелай ще се окаже впоследствие изключително точна. Мирните условия възстановили статуквото отпреди войната (Polyb. V, 102 – 103). Ефектът от речта на Агелай бил огромен и повлиял благотворно на всички присъстващи (Polyb. V, 105). Всички били доволни и се вслушали изцяло в мъдрите слова на Агелай. От този момент събитията в Италия се преплели с тези в Елада (Polyb. V, 105).

Подготовка на Филип V за настъпление в Илирия

След успешните мирни преговори Филип се завърнал в Македония и се заел с приготвянията си за завземането на изгубените в хода на Втората илирийска война (219 – 218 г. пр. Хр.) земи. След края на войната Деметрий, който бил губещ, избягал при Филип. Той се надявал чрез Филип да си върне контрола над Фарос и други градове. За тази цел трябвало да бъде победен Скердилаид,

който по това време се разпореждал в Илирия. Филип започнал приготвянето си да воюва с противника си по суша и по море, защото за него било много важно да си осигури спокойствие там, преди да предприеме офанзива срещу Италия (Polyb. V, 108). Зимата на 217/216 г. пр. Хр. македонският цар прекарал в приготвяния. Той построил 100 леки кораба, но разполагал с малко време, защото искал да изненада римляните (Hammond, 2008: 392). Филип не си правел илюзии, че ще победи в морско сражение Рим, затова имал за цел да стовари десант в Илирия, където да наложи властта си. Разчитал, че римляните, ангажирани да бранят републиката си от картагенския военачалник Ханибаал, въобще няма да изпратят никакви сили срещу него. През лятото на 216 г. пр. Хр. Филип бил вече в открито море с войските, насочил се към Кефалония (Polyb. V, 109). На всяко пристанище той разпитвал за римския флот (Karablov, 1984: 182). Когато разбрал, че римските кораби стояли закотвени край Лилибей (Сицилия), успокоен, македонският цар се отправил към Аполония (Polyb. V, 109). Там Филип получил лъжливото съобщение, че срещу него се е насочил римският флот (Hammond, 2008: 392). Скердилаид, който бил разбрал за приготвянията и намеренията на Филип, проводил хора при римляните, за да иска помощ (Polyb. V, 110). Наистина, римляните изпратили 10 пентери, които били забелязани от македонците (Polyb. V, 110). Това бил просто малък отряд от кораби, пратен на точното място в точното време. Филип, който и насън не си представял, че можел да победи в морско сражение Рим, се оттеглил и изоставил възможността да завладее Илирия, която е била напълно постижима към този момент (Karablov, 1984: 182). По същото време в югоизточната част на Апенинския полуостров, край Кана, Ханибаал нанесъл на римските legionи съкрушително поражение (Livy XXIII, 1). При Кана картагенците удържали блестяща победа (Karablov, 1984: 149). Тактиката на картагенския военачалник била безупречно изпълнена от войските му (MacDonald, 2015: 241). Въпреки новата голяма победа римляните нямали никакво намерение да се предават (Mommsen, 1999: 220). Положението на Рим било изключително тежко и при малко повече увереност и решимост Филип е щял да постигне целите си в Илирия. Вместо това той се върнал в Македония с нанесен сериозен удар по своите амбиции. Не бил загубил, но неговият престиж и самочувствието му сериозно пострадали (Mommsen, 1999: 229). Накърнени били честта и авторитетът му. Неуспехът на морската експедиция засилил интереса на Филип към съюз с Ханибаал (Karablov, 1984: 183). Сега той трябвало да търси начин да се намеси в събитията от Апенинския полуостров (Livy XXIII, 33). След поредната победа на Ханибаал от Кана войната му с Рим не продължила според неговите планове (Hoyos, 2003: 118). Той мислел, че след като вече ги бил победил няколко пъти, римляните ще бъдат принудени да поискат примирие. По този начин Ханибаал щял да отмъсти на римляните за поражението и строгите условия, които Рим наложил над неговата родина след края на Първата пуническа война в 241 г. пр. Хр.

Нищо подобно не се случило, Рим нямал никакво намерение да капитулира пред Ханибаал, а той, от своя страна, явно не разполагал с необходимите войски и средства, за да обсади и превземе града, който толкова силно мразел (още деветгодишен бил заведен от баща си Хамилкар в храма и се заклел да мрази Рим). Известен за гръмката победа на картагенците при Кана, Филип решил да се намеси в събитията, титаничният сблъсък между Рим и Картаген бил привлякъл погледа на всички (Livy XXIII, 33). Ситуацията след Кана не била добре оползотворена от Ханибаал и годината изминала, без картагенците да успеят да доразвият голямата си победа и да се възползват от набраната инерция.

Договорът между Филип V и Ханибаал

През пролетта на 215 г. пр. Хр. македонският цар изпратил делегация при Ханибаал, ръководена от атинянина Ксенофан (Polyb. VII, 9). Македонският цар искал да се включи във войната на страната на по-силните към момента картагенци с цел и той да може при евентуален успех да си върне територии в Илирия, а също да възстанови и престижа си, изгубен при неуспешния опит за морски десант от предходната година. Ханибаал, който не успял да развие настъпление срещу Рим след Кана, а само кръстосвал с войските си Италия, също би имал интерес от един нов и силен съюзник, като Филип V (Karablov, 1984: 183). Първата крачка към съюза била направена от македонския владетел (MacDonald, 2015: 267). Към този момент и двете страни имали явна изгода от сключването на евентуален съюзен договор. Обстоятелствата били благоприятни и македонската делегация потеглила по море към Италия (Just. XXIX, 4). Като успели да преминат незабелязано покрай римските морски патрули, разположени край Брундизиум и Тарент, те слезли от кораба си малко по-на юг от град Кротоне (Livy XXIII, 33). От там се отправили през Апулия по посока на Капуа, но били заловени от римляни. Те ги отвели при претора Марк Валерий Левин. Запазвайки изключително самообладание и присъствие на духа, Ксенофан обяснил, че е изпратен лично от македонския цар Филип, за да сключи договор със Сената и римските граждани (Livy XXIII, 33). Много радостен и щастлив от този факт, преторът на часа обяснил къде са разположили лагера си картагенците и дори дал на македонските пратеници римляни за водачи и охрана. Без повече преमेждия македонците пристигнали в Кампания и от там по най-бързия начин стигнали до лагера на Ханибаал (Livy XXIII, 33). Картагенският стратег приел пратениците на Филип с голямо задоволство, защото към момента се намирал в изолация и определено имал нужда от съюзник като македонския владетел. Ханибаал се нуждаел от силен съюзник, който да му помогне в неговата смъртна схватка с Рим. Един такъв съюз би отклонил част от римските войски извън пределите на Италия. За Ханибаал сега било най-важно успешно да приключи с войната на Апенинския полуостров, после щял да мисли за евентуална военна конфронтация срещу Филип или за завоюването на територии в Илирия. Договорът е преразказан от Полибий (Polyb. VII, 9). Фи-

лип предложил на Ханибаал помощ срещу Рим, а после картагенците трябвало да му помогнат срещу гърците (Livy XXIII, 33). Според него Филип трябвало да нападне Италия по суша и море (Hammond, 2008: 394). Било договорено и разпределението на сферите на влияние (Hoyos, 2003: 126). След успешното завършване на войната Италия щяла да принадлежи на Картаген, а Гърция – на Филип (Hammond, 2008: 394). Деметрий също щял да върне властта си над Фарос и териториите, които му били отнети от Рим след Втората илирийска война (219 – 218 г. пр. Хр). Не са ясно регламентирани както военната помощ, така и задълженията на съюзниците. Договорът е сключен в името на картагенските и гръцките божества, като и двете страни освен към своите полагат и клетва към чуждите божества (MacDonald, 2015: 269). Друго важно обстоятелство било, че договорът не обвързва по никакъв начин Картаген, като държава (Ханибаал е просто военачалник, а не водач на държава като Филип) (Karablov, 1984: 186). Въпреки тези неточности договорът е приет и от двете страни като голям дипломатически успех. За Ханибаал било важно част от римските войски в Южна Италия да бъдат ангажирани другаде, а Филип получил отлична възможност да си върне контрола над Илирия. Но той не намерил практическо приложение по неблагоприятно стечение на обстоятелствата. След края на преговорите с македонската делегация картагенските пратеници Гисгон, Бостар и Магон тръгнали, за да се срещнат лично с Филип и да получат потвърждение за договора (MacDonald, 2015: 268).

Фортуна е на страната на Рим

Те достигнали обратно до кораба си, качили се и отплували към Македония. Римски морски патрул ги забелязал и ги спрял, Ксенофан отново се опитал да излъже, че е дошъл при Марк Валерий Левин, но не успял да се промъкне през териториите, заети от картагенците. Този път късметът изневерил на Ксенофан, римляните не му повярвали (Walbank, 1940: 70). Картагенското облекло и акцентът на Ханибааловите пратеници ги издали, а когато намерили договора, командващият римския флот счел за необходимо веднага да изпрати дипломатите и договора в Рим (Just. XXIX, 4). Всеки пленник бил каран с отделен кораб (Livy XXIII, 34).

Един от македонските кораби успял да избяга и се завърнал в Македония (Karablov, 1984: 187). Филип нямал ни най-малка представа за какво са се довели Ксенофан и Ханибаал и трябвало да изпрати ново пратеничество при Ханибаал по същия въпрос. Този път всичко завършило благополучно за заговорниците. Само че лятото свършило, без Филип да успее да направи нищо (Livy XXIII, 39). Също така бил изгубен елементът на изненадата, след като първото пратеничество било заловено от римляните, които по този начин се спасили от надвисналата над тях сериозна опасност. Рим успял да избегне заплахата, като провокирал война срещу Филип (Първата македонска война 215 – 205 г. пр. Хр.), който не съумял да подпомогне Ханибаал срещу Рим.

Ето така по едно щастливо стечение на обстоятелствата Рим бил спасен. Може би историята е щяла да се развие по друг начин, може би Ханибаал е щял да спечели войната на живота си. Много са тези „може би“, този момент от историята е просто един от многото, които са решени след фатална намеса от страна на съдбата.

NOTES / БЕЛЕЖКИ

1. Името е изписано така, заради неговата етимология (в буквален превод означава – „в чест на бог Баал“).
2. Текстовете на античните автори са използвани от сайта: www.attalus.org. последно посетен на 23.05.2016 г. в 16:33 ч.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Karablov, I. (1984). *Anibal*. Sofia [Караблов, И. (1984). *Анибал*. София].
- Mommsen, T. (1999). *Rimska istoria*. Sofia [Момзен, Т. (1999). *Римска история*. София]
- Hammond, N. & Walbank, F. (2008). *A History of Macedonia* Vol. III – 336 – 167 BC. New York.
- Hoyos, D. (2008). *Hannibal's Dynasty*. London.
- MacDonald, E. (2015). *Hannibal a Hellenistic Life*. London.
- Walbank, F. (1940). *Philip V of Macedon*. Cambridge.

THE CONTRACT BETWEEN PHILIP V AND HANNIBAL IN 215 BC IN THE CONTEXT OF THE SECOND PUNIC WAR (218 – 201 BC)

Abstract. The Roman Republic and Carthage disputed the control of the western Mediterranean in three long and exhausting wars. During the Second Punic War, Carthaginian commander Hannibal invaded the Apennine peninsula and threatened the existence of the Roman Republic. This war attracted the attention of the entire ancient world. Philip V of Macedon decided to join the war on the side of Carthage. He sent envoys to Hannibal with a proposal for an alliance for joint action against Rome. Only a happy circumstance for the Romans failed those intentions and perhaps saved the Roman Republic from destruction.

✉ **Mr. Nikolay Hristov**

National Museum of Military History
92, Cherkovna St.
1505 Sofia, Bulgaria
E-mail: nehristov@abv.bg